

Функційно-семантичні і структурні характеристики прислівникових часових індикаторів співвіднесення події з установленим моментом (на матеріалі українських, італійських та англійських публіцистичних текстів)

А. В. Грачова

Маріупольський державний університет, Маріуполь, Україна
Corresponding author. E-mail: avg285@ukr.net

Paper received 20.08.18; Accepted for publication 25.08.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-176VI51-08>

Анотація. У статті здійснено комплексний аналіз українських, італійських та англійських темпоральних прислівників, функційно налаштованих на маркування часових взаємовідношень між конкретним процесом та установленим моментом. Окрену увагу зацентровано на систематизації цих частиномовних елементів у межах конституйованого ними класифікаційного комплексу, а також на всебічному висвітленні базових відмінностей застосування окресленого різновиду адвербативних часових вказівників у лінгвістично спеціалізованих публіцистичних текстах.

Ключові слова: прислівник, адвербатив, установлений момент, часова корелятивність, орієнтаційний пункт.

Вступ. Одним із найбільш спеціалізованих лексичних деталізаторів загального часового плану, відображеного морфологічними актуалізаторами, справедливо номінований темпоральний адвербатив. Науковий розгляд цього лінгвістичного елемента в межах дійсного за змістовою категорійною першоосновою функційно-семантичного поля «Темпоральність» зумовлений наявністю в окресленій частиномовній одиниці потенції до конкретизації часових показників процесу, скоординованого відповідно до мовленнєвого епізоду або іншої точки відліку: зокрема, відносно встановленого моменту. Цей схарактеризований на сторінках теоретичної розвідки Ф. І. Панкова своєрідний пункт часової орієнтації набув статусу умовного, але домисленого (раніше встановленого відповідно до об'єктивних або суб'єктивних ситуативних чинників) центру темпоральної координації події [0].

Стилий огляд публікацій з теми. Варто зауважити, що прислівниковий хрономім, кваліфікований як периферійний конституент темпоральної функційно-семантичної польової сукупності і як повноправний індикатор різномірних варіацій часової корелятивності процесу із установленим моментом, становить предмет кількісних різноаспектних вітчизняних та іноземних лінгвістичних студій. У фокусі наукової зацікавленості вчених фігурують проблеми оцінювання лексико-граматичної своєрідності аналізованого мовного елемента (в цьому контексті доцільно наголосити на безсумнівній значущості постатей І. Р. Вихованця, І. К. Білодіда, Д. Крістала, М. Дардано, П. Тріфоне, Дж. Салві і М. Хаспелмата); визначення семантично-рольової специфіки темпоральності в лінгвістичному ракурсі її виявлення (у цій тематиці представлені роботи О. В. Бондарка, О. І. Бондара, Ф. І. Панкова і В. М. Барчука); диференціації часових відлікових центрів (згаданий теоретичний аспект був опрацьований Ф. І. Панковим) і глибокого дослідження ключових особливостей застосування темпоральних адвербативів в інформаційних та публіцистичних текстах (цій проблемі була присвячена дисертаційна розвідка І. О. Талаш). Втім, незважаючи на чисельність та ґрунтовність зафіксованих лінгвістично спеціалізованих студій, видається очевидною необхідність у розробці чітко структурованого комплексу прислівникових конкретизаторів

часового взаємовідношення події із установленим моментом на базі трьох різносистемних мов (української, італійської та англійської) із акцентом на особливостях фігурування зазначених частиномовних одиниць у відповідних друкованих джерелах суспільно-політичного тематичного налаштування.

Метою роботи є всебічний аналіз і категоризація українських, італійських та англійських темпоральних адвербативів, які характеризують процес відносно встановленого моменту. Задля втілення визначеної мети ставимо перед собою вирішення низки конкретних завдань:

1) розробити на базі трьох різносистемних мов авторську класифікаційну систему, компонентами якої є часові прислівникові маркери окресленого функційно-семантичного навантаження;

2) сфокусувати увагу на рольових, змістових і формальних властивостях складових компонентів упорядкованої адвербативної єдності в її українськомовній, італійськомовній та англійськомовній варіаціях;

3) виявити специфіку функційної реалізації аналізованих прислівникових хрономімів у публіцистичних текстах, репрезентованих в українській, італійській та англійській мовах.

Матеріали і методи. Мета і завдання запропонованої праці визначили відповідну методику роботи. Зокрема, ядерним чинником звернення автора до описових дослідницьких прийомів була його націленість на реалізацію різноаспектного аналізу українських, італійських та англійських адвербативних часових деталізаторів співвіднесення події із установленим моментом; необхідність оперування зіставним методом була зумовлена лінгвістичним спрямуванням наукової розвідки; активне застосування інтегрованих теоретико-дедуктивних та індуктивних методичних механізмів уможливило конкретизацію вузькограматичного, функційного і загально-лінгвістичного статусу окреслених темпоральних прислівників у трьох мовах, а, враховуючи невід'ємність класифікаційного етапу представленого дослідження, особлива роль в ньому була справедливо відведена таксономічним інтерпретаційним стратегіям. Джерельну базу наукової роботи становлять наступні українські, італійські та англійські національні газети і журнали: «Кореспондент», «Сьогодні», «Дзеркало тижня»,

«Український тиждень», «Гордон», «Газета по-українськи»; «La Repubblica», «24 Ore Sole», «Il Giornale», «La Stampa», «Il Messaggero», «Corriere della sera»; «Financial Times», «Sun», «The Telegraph», «The Guardian», «The Independent» і «Daily Mirror» (період їх випуску – з 01.01.2000 р. до сьогодні).

Результати та їх обговорення. На початковій стадії систематизації адвербативних актуалізаторів часового співвіднесення події із установленим моментом варто наголосити на першорядності дихотомічного прислівникового розподілу на групи вказівників часового збігу і незбігу. Концептуальним базисом подальшого членування останньої адвербативної сукупності є науковий розгляд її компонентів у межах часової площини минулого або майбутнього: відповідно до цього класифікаційного підходу видається логічною диференціація прислівникових індикаторів передування установленому моменту і слідування за точкою відліку. Окрему позицію на цьому етапі систематизації посідає група маркерів загального незбігу, репрезентована адвербативними елементами із неоднорідною функційно-змістовою значущістю. Слід зауважити, що безсумнівної акцентуації в межах авторської схеми розподілу потребує опозиція прислівникових одиниць на позначення «позитивної» і «негативної» форм незбігу часових параметрів події із установленим моментом.

Порушуючи питання українськомовної адвербативної об'єктивації семантичного насичення «збіг із відліковим центром», вважаємо доцільним звернути увагу на факт репрезентації окресленого класифікаційного фрагменту чотирма прислівниковими хронімами, серед яких ядерні фігуранти *своєчасно*, *часно*, *впору* (*впору*) характеризуються практичною ідентичною змістовою сутністю, натомість факультативна за функційно-семантичним статусом лексема *доречно* диференціюється за ускладненістю своєї значеннєвої природи, а *сезонно* – за зниженим рівнем дейктичності і тенденційною роллю конкретизатора частотності. Відповідний італійськомовний адвербативний комплекс вміщує лише три невід'ємні компоненти: лексему *tempestivamente* (стрижневий системний конститuent та еквівалент *своєчасно*), а також другорядні мовні одиниці *stagionalmente* (італійський відповідник *сезонно*) та *opportunamente* (носії змістового відтінку «доречно: відповідає слушному моменту, ситуації, необхідності»). Варто зазначити, що ключовими англійськими прислівниковими відобразниками аналізованої семантичної варіації є синонімічні слова *duly* і *opportunely* (вказівники сприятливих, слушних часових характеристик корелятивного із установленим моментом процесу), а також часовий індикатор *seasonably* (англійськомовний аналог *сезонно* і *stagionalmente*), справедливо номінований факультативним елементом системи членування. Звернімося до прикладів, вилучених із публіцистичних друкованих джерел.

1. «Цей хлопчик пройшов важкі роки мук, хоча якби з маленького віку йому зробили цю трансплантацію *своєчасно*, то все могло б обійтись, – пише мама. – Але, на жаль, наша медицина в Україні ще далеко, далеко не досконала». (Газета по-українськи. – 18.05.2018)

2. *Va risarcito il cliente di una banca che, non opportunamente informato dall'istituto di credito, decise di investire in obbligazioni Lehman Brothers e che, a seguito del default del gruppo, perse gran parte del capitale investito.* (La Repubblica. – 18.06.2018)

3. *The next day a confirmation letter from Downing Street duly arrived by special delivery.* (The Guardian. – 22.06.2002)

У контексті глибинного дослідження специфіки адвербативної актуалізації «позитивного / негативного» передування події згаданому відліковому пункту слід підкреслити, що фундаментальним чинником визначення межі між цими двома опозитивними формами часового співвіднесення є занурення до контекстуальної своєрідності лексико-семантичної реалізації їх лексичних конкретизаторів. Зокрема, застосування в мовленнєвій ситуації прислівникового хроніма *рано* за умови вираження ним семантичного відтінку «раніше, ніж належить» сигналізує про незаплановано передчасне виконання суб'єктом певної дії, в чому виявлений негативний аспект темпоральної організації процесу. На противагу *рано* адвербатив *завдалегідь*, що є носієм змістового навантаження «за якийсь час до чого-небудь», наділений потенцією до ілюстрації тієї варіації часового регулювання, коли реалізація дії до установленого моменту є чітко запрограмованою акцією, яка не тільки не становить жодної проблеми, але й у перспективі є корисною. Окрім контрастивних *рано* і *завдалегідь*, дихотомічно роздрібнена українськомовна єдність прислівникових вказівників передування вміщує такі часові маркери «негативності», як *передчасно*, *зарано*, *дочасно*, а також лексемні відобразники «позитивності» *наперед*, *попередньо* (ядерні) і *загодя* (факультативний). Неможливо оминути увагою і семантично біполярний темпорально-ий адвербатив *завчасно*, синонімічний як часовому специфікатору *передчасно*, так і лінгвістичним компонентам *наперед* і *завдалегідь*. Аналогічною гетерогенністю змістового налаштування характеризується й італійська прислівникова форма *anticipatamente*, що є фігурантом обидвох згаданих протиставлених адвербативних груп. Перша з них репрезентована такими італійськомовними часовими індикаторами «негативного» передування, як *presto*, *prematuramente*, *precocemente* та *anzitempo*, а друга – ядерними прислівниковими системними компонентами *preventivamente* і *previamente*, а також факультативним часовим деталізатором «позитивності» *precedentemente* (рішення щодо відповідного кваліфікування цієї лексеми зумовлено тим фактом, що аналізований значеннєвий відтінок посідає другорядні позиції у її семантичній першооснові). Безсумнівно, необхідно наголосити на переважній структурній ідентичності схарактеризованих вище адвербативних часових форм, абсолютна більшість з яких (за винятком *presto* та *anzitempo*) являють собою фактичний результат морфологічних трансформацій прикметникової «базис», інтегрованої із типовим прислівниковим закінченням – *mente*. Вбачаючи у цій своєрідності скоріше ознаки збігу, аніж системності, вважаємо доцільним виявити специфіку рольової реалізації зазначених темпоральних адвербативів в італійських публіцистичних текстах (на прикладі семантично біполярної лексеми *anticipatamente* –

див. нижче). У складі чотирикомпонентної англійськомовної лінгвістичної сукупності прислівникових часових деталізаторів «негативного» незбігу події із установленим моментом порівняно із стрижневими адвербативними вказівниками *early* і *prematurely*, а також із факультативним часовим специфікатором *short* безперечною семантично-контекстуальною своєрідністю відрізняється ядерний прислівниковий системний фігурант *precociously* – носій змістового навантаження «неприродно досконало, розвинуто» і частковий аналог української лексемної комбінації «надто... як на свій вік». Англійська адвербативна об'єктивація «позитивної» варіації незбігу уможливлена за рахунок оперування лексемою *beforehand* і темпоральним прислівником *preliminarily*. Звернімося до ілюстративних прикладів.

1. *Так як я прибув надто рано, я вирішив скоротити час в найближчому кафе.* (Сьогодні. – 20.04.2016)

2. *Постраждали співробітники безпеки прибули в Південний Ланао заздалегідь, щоб підготувати візит президента в місто Мараві.* (Український тиждень. – 29.09.2016)

3. *Appena arrivato in clinica Paideia per sostenere gli esami, il giocatore – rientrato anticipatamente dalle vacanze alle Bahamas – ha detto alcune parole: «Sono felice di essere qui, ora sosterrò le visite. Forza Lazio».* (La Repubblica. – 21.06.2018)

4. *Gli ulema dovrebbero visionare anticipatamente i programmi a rischio per controllare «se sono in linea con i valori superiori della cultura islamica».* (Il Giornale. – 01.02.2008)

5. *In the study the researchers used blood samples from 38 American women – 13 of whom delivered prematurely and the rest went to term.* (Daily Mirror. – 07.06.2018)

6. *Another clinic offers the injections for £100 and recommends a GP consultation beforehand as this treatment is not suited for everyone.* (The Sun. – 27.06.2018)

Менш значним складовим наповненням (порівняно із адвербативним об'єднанням лексичних часових відобразників передування) характеризується прислівникова лінгвістична сукупність на позначення слідування процесу за орієнтаційним центром. Зокрема, українськими репрезентантами цього класифікаційного сегменту необхідно номінувати лише дві семантично і формально подібні адвербативні одиниці *пізно* і *запізно*; італійськими носіями відповідного змістового відтінку є темпоральні прислівники *tardi* і *tardivamente*; натомість, група англійських адвербативних часових конкретизаторів слідування вміщує три ключові компоненти: лексеми *late*, *belatedly* і *tardily*. Сфокусуємося на прикладах, наведених нижче.

1. *У Запоріжжі вагітну жінку з пневмонією вбив пізно поставлений діагноз.* (Сьогодні. – 16.11.2017)

2. *Purtroppo sia nel 2007 che a distanza di 10 anni nel 2017, l'epidemia è stata identificata tardivamente e questo ha portato a registrare un numero elevato di casi.* (La Repubblica. – 29.06.2018)

3. *Some also tardily recognise that «negotiation» with an entity as large as the EU is a one-sided affair, and would rather let Mrs May make the concessions they told us were unnecessary in the first place.* (Financial Times. – 18.12.2017)

Звертаючись до об'єктивного дефініювання поняття «загальний незбіг», вважаємо необхідним наголосити на функційно-семантичній відокремленості прислівникових актуалізаторів цього специфічного типу часового співвіднесення, який однаковою мірою підлягає науковому розгляду як в межах часової площини минулого, так і майбутнього. Ключовими українськими адвербативними маркерами аналізованого різновиду часового зв'язку між процесом та установленим моментом є синонімічні лінгвістичні одиниці *невчасно* і *несвоєчасно* (стрижневі), а також факультативний системний елемент *недоречно*, який, подібно до своєї семантично контрастивної пари *доречно* відзначений ускладненістю змістового насичення. Відповідна італійська прислівникова група вміщує лише два лексемні компоненти: *intempestivamente* (ядерний) і *inopportunamente* (факультативний). В англійській мові адвербативне вираження «загального незбігу» уможливлене за рахунок оперування такими лексичними одиницями, як *inopportunely* і *unseasonably* (застосування останньої регламентоване тематичними параметрами тексту, присвяченого метеоумовам). Закцентуємося на прикладах застосування згаданих прислівникових часових специфікаторів у суспільно-політичній літературі.

1. *Визнаю, що згадувати в цьому контексті заїкання не тільки недоречно, а й не точно.* (Газета по-українськи. – 14.10.2010)

2. *Si sono così improvvidamente e intempestivamente esposti, scommettendo sul nostro fallimento.* (Il Giornale. – 05.01.2011)

3. *Carey's first album for EMI's Virgin label, Glitter, sold only 2m copies after being inopportunely released on September 11.* (The Guardian. – 24.01.2004)

Висновки. Отже, розроблений на різносистемній лінгвістичній базі комплекс темпоральних адвербативів, які характеризують подію відносно установленого моменту, інтерпретований як своєрідне за рольовими, семантичними і формальними параметрами цілісне мовне утворення. В його українськомовному системному різновиді автором було зафіксовано 20 компонентів, в італійськомовному – 16, а в англійськомовному – 14. Результатом деталізованого дослідження функційно-змістової сутності класифікаційних репрезентантів стало визначення квантитативної значущості аналізованих прислівників із факультативним статусом: в українській та італійській мовах їх кількість складає чотири одиниці (на кожен мову), натомість в англійській – лише дві. Ядерною диференційною ознакою представленої в науковій розвідці лексичної єдності є структурна однорідність її адвербативних конститuentів, абсолютна більшість з яких являє собою часові специфікатори із типовою прислівниковою формальною організацією: зокрема, в українській мові 80% від загальної кількості фігурантів групи складають лексеми із морфемою *-o*, в італійській мові 81% адвербативних елементів мають суфікс *-mente*, а в англійській – 79% – відповідну морфему *-ly*. У загальному експлікаційному ракурсі неможливо проігнорувати і таку композиційну ознаку авторського прислівникового комплексу, як компонентна пропорційність, в більшій мірі зафіксована на базі германської англійської та романської італійської мов. В окресле-

ному контексті видається логічним кваліфікувати цю властивість як значеннєву та структурну (нерідко, етимологічно-зумовлену) ідентичність лінгвістично-спеціалізованих системних репрезентантів (у нашому випадку – темпоральних адвербативів). Окремо варто

наголосити на безперечній науковій перспективності висвітленого у запропонованій роботі аспекту прислівникової проблематики, який потребує подальшого ґрунтовного вивчення на матеріалі різносистемних української, італійської та англійської мов.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барчук В. М. Граматична темпоральність: Інтервал. Час. Таксис. Івано-Франківськ: Сімик, 2011. 416 с.
2. Вихованець І. Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. К.: Наукова думка, 1988. 256 с.
3. Панков Ф. И. Функционально-коммуникативная грамматика русского наречия: дис. ... д-ра филол. наук: 10.02.01 / Московск. гос. ун-т. им. Ломоносова. М., 2009. 844 с.
4. Сучасна українська літературна мова. Морфологія / під заг. ред. І. К. Білодіда. К.: Наукова думка, 1969. 588 с.
5. Талаш І. О. Функціонально-семантичне поле темпоральності в публіцистичних та інформаційних текстах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.01. Дніпропетровськ, 2007. 23 с.
6. Теория функциональной грамматики. Темпоральность. Модальность / отв. ред. А. В. Бондарко. Л.: Наука, 1990. 264 с.
7. Crystal D. The Cambridge encyclopedia of the English language. London, New York, Sydney, Toronto: BCA, 1998. 491 p.
8. Dardano M., Trifone P. Grammatica italiana con nozioni di linguistica. Bologna: Zanichelli Editore S. p. A., 1995. 825 p.
9. Haspelmath M. Word classes/parts of speech. *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences* / Editors-in-Chief: N. J. Smelser, P. B. Baltes. New York, 2001. P. 16538-16545
10. Salvi G. La classificazione delle parti del discorso. *Cultura e costruzione del culturale. Fabbriche dei pensieri in Italia nel Novecento e verso il terzo Millennio*. 2014. P. 55-74.

REFERENCES

1. Barchuk V. M. Grammatical temporality. Interval. Tense. Taxis. Ivano-Frankivsk: Simyk, 2011. 416 p.
2. Vukhovanec" I. R. Parts of speech in semantic and grammatical aspects. K.: Naukova dumka, 1988. 256 p.
3. Modern Ukrainian literary language. Morphology / ed. by I. K. Bilodid. K.: Naukova dumka, 1969. 588 p.
4. Pankov F. I. Functional-communicative grammar of russian adverb: dissertation for a degree of Doctor of Philological Sciences: 10.02.01 / Lomonosov Moscow State University. M., 2009. 844 p.
5. Talash I. O. Functional and semantic field of temporality in publicistic and informative texts: abstract of a dissertation for a degree of Candidate of Philological Sciences: 10.02.01. Dnipropetrovsk, 2007. 23 p.
6. Theory of functional grammar. Temporality. Modality / ed. by Bondarko A. V. L.: Nauka, 1990. 264 p.

Functional-semantic and structural characteristics of the adverbial time indicators of correlation of the event with the set point (on the material of Ukrainian, Italian and English journalistic texts)

A. V. Grachova

Abstract. The article provides a comprehensive analysis of Ukrainian, Italian and English temporal adverbs, functionally disposed to mark time relations between a particular process and the set point. Special attention is paid to the systematization of these part-of-speech elements within the classification complex, established by them, as well as to the thorough elucidation of the basic differences of the use of the defined variety of adverbial time pointers in linguistically specialized journalistic texts.

Keywords: *adverb, set point, temporal correlation, orientation point.*